

УДК 351.74

Мердова Ольга Миколаївна,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України)

Цуркан Олексій Петрович,
аспірант
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Статтю присвячено дослідженню поняття «професійне навчання поліцейських» у сучасній юридичній науці, оскільки на сьогодні відсутнє нормативне закріплення цієї дефініції. У статті на основі семантичного аналізу лексичних одиниць, аналізу поняття «професійне навчання», закріплених у законодавстві, а також на основі порівняльно-правового дослідження методологічних розробок вчених запропоновано авторське визначення поняття «професійне навчання поліцейських».

Ключові слова: навчання, професійне навчання, професійна підготовка, професійне навчання поліцейських.

Постановка проблеми. Реформування системи Міністерства внутрішніх справ України обумовило зміни в кадровій політиці Національної поліції України, спрямованої на створення дієвої системи професійного навчання поліцейських, закріпленої в чітких та зрозумілих процедурах, з використанням нових форм і методів, досягнень сучасної науки і техніки. У новій кадровій політиці закладено засади підвищення професіоналізму поліцейських протягом всієї поліцейської кар'єри шляхом забезпечення безумовно нового якісного підходу до їхнього професійного навчання. Через це в новому Законі України «Про Національну поліцію» на законодавчому рівні вперше визначено організаційно-правові засади професійного навчання поліцейських, які деталізовано у низці нормативно-правових актів відомчого характеру. Незважаючи на те, що поняття «професійне навчання поліцейських» у цьому випадку виступає ключовою юридичною категорією, законодавчого визначення зазначений термін на сьогоднішній день не отримав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням професійної підготовки працівників поліції (а раніше міліції) з різних аспектів на теоретичному рівні приділено велику увагу з боку провідних науковців, що займалися проблемами підготовки кадрів для правоохоронних органів, серед яких О. М. Бандурка, А. О. Деркач, В. М. Бесчастний, С. В. Лошицький, З. Р. Кісіль, І. М. Шопіна, В. В. Черней та ін., однак переважна більшість їхніх робіт ґрунтувалася на дослідженні нормативно-правових актів, які наразі втратили чинність у зв'язку з прийняттям нового законодавства, та не відображають реалій сьогодення.

Тому дослідження поняття та сутності професійного навчання поліцейських на сучасному етапі державотворення та розвитку Національної поліції є край важливим і актуальним.

Саме тому **метою** цієї статті є комплексне дослідження поняття «професійне навчання поліцейських» та подання його авторського визначення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, основним напрямом професійного розвитку є професійне навчання — процес формування у працівників специфічних, професійних знань, навиків за допомогою спеціальних методів навчання. Формально поняття «професійний розвиток» є ширшим, ніж поняття «професійне навчання», але в реальному житті різниця між ними є умовною, оскільки і професійний розвиток, і професійне навчання виконують одне завдання: підготовка персоналу до виконання ним своїх обов'язків. Різниця в тому, що професійне навчання орієнтується на сучасні потреби підприємства, а професійний розвиток — на майбутнє і є більш фундаментальним [1].

Перш ніж дослідити поняття «професійне навчання поліцейських», треба спочатку з'ясувати значення складових цього словосполучення, зокрема слів «навчання», «професійне» та «професійне навчання».

У тлумачному словнику С. І. Ожегова зазначено, що слово «навчання» походить від слова «вчити», яке означає передавати кому-небудь знання, навички [2]. Саме тому автор визначає «професійне навчання» як передачу особі, яка навчається, знань, навичок і практичного досвіду, а також поглиблення і вдосконалення їх, використання набутих знань, умінь і навичок у подальшому для досягнення встановлених державою освітніх ступенів.

У великій радянській енциклопедії навчання визначається як процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок діяльності, основний засіб підготовки людини до життя і праці. У процесі навчання реалізуються цілі освіти і виховання [3].

У свою чергу, Т. Ф. Єфремова у тлумачному словнику дає визначення поняттю «навчання» як процесу від дієслова «навчати» — повідомляти комусь систему знань, умінь, навичок; вчити когось [4].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» «навчання» визначається як дія за значенням «навчати» — передавати кому-небудь знання, уміння, досвід [5, с. 706].

У педагогіці «навчання» розглядається як організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці. Цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини [6].

Тобто, аналізуючи надані визначення поняття «навчання», можна стверджувати, що це процес передачі певних знань, умінь та навичок.

Поняття «професійне навчання» є похідним від загального поняття «навчання» та більш вузьким, оскільки стосується підготовки за певним професійним напрямом, а не взагалі.

Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Відповідно до ст. 43 Конституції України держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. А ст. 53 Основного Закону надає кожному право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання [7]. Отже, закріплюючи в нормативно-правових актах різного рівня організаційно-правові засади професійного навчання, держава забезпечує реалізацію названих вище прав громадян у нашій країні.

Наголосимо, що право на професійне навчання є одним з основних трудових прав працівника. У ст. 2 Кодексу законів про працю України передбачено, що держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці й підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку [8]. Отже, як справедливо зазначає

Ю. С. Іванова, право на професійне навчання належить до складової елемента права на захист від безробіття та поєднує в собі дві групи норм, які: 1) спрямовані на працевлаштування і захист від безробіття; 2) забезпечують просування по роботі, враховуючи кваліфікацію [9, с. 149].

Слід відзначити, що попри те, що Закон України «Про Національну поліцію» оперує терміном «професійне навчання поліцейських», він не подає його визначення. Зазначимо, що аналізований нами термін розкривається у ряді міжнародних та національних нормативно-правових актів.

Так, у Рекомендації Міжнародної організації праці «Щодо професійного навчання» від 27 червня 1939 року № 57 закріплено, що професійне навчання передбачає всі види навчання, які дозволяють набутти і розвинути технічні й професійні уміння незалежно від того, чи проводиться це навчання в школі, чи на робочому місці [10]. Згідно з Рекомендацією Міжнародної організації праці «Щодо професійного навчання дорослих, включаючи інвалідів» від 30 червня 1950 року № 88, професійним навчанням є будь-який вид навчання, що дає можливість набутти або розвинути знання та майстерність технічного чи професійного характеру, або ж такі, що необхідні для виконання функцій молодшого керівного персоналу, незалежно від того, чи викладаються вони на підприємстві чи поза ним, і включає професійне перенавчання [11].

Що стосується національного законодавства, то поняття професійного навчання працівників у загальному розумінні закріплено в Законі України «Про професійний розвиток працівників» і розглядається як процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва [12]. У Законі України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року №5067-VI визначено, що професійне навчання — це набуття й удосконалення професійних знань, умінь та навичок особою відповідно до її покликання і здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці [13].

Слід відзначити, що до 2016 року в системі МВС України діяло Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, яке визначало поняття «професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу ОВС» як організований безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань [14]. І якщо проаналізувати складові системи професійної підготовки працівників ОВС, то вони є ідентичними складовим професійного навчання поліцейських. Саме тому цілком справедливим є твердження, що поняття «професійне навчання поліцейських» є синонімом поняття «професійна підготовка поліцейських». Отже, у теоретико-методологічних розробках учених з цього питання до 2016 року ми будемо зустрічати оперування саме поняттям «професійна підготовка». Закріпивши в Основному Законі України, що визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України, термін «професійне навчання поліцейських» законодавець тим самим намагався дотриматися принципу уніфікації юридичних термінів у нормативно-правових актах, адже, як нами вже зазначалося, у міжнародних та національних правових актах застосовується саме поняття «професійне навчання».

Що стосується теоретико-методологічних розробок учених щодо визначення понять «професійне навчання» та «професійне навчання поліцейських», то серед їхніх позицій немає одностайності.

Так, у педагогіці професійну підготовку розглядають як сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи в певній галузі, а також процес доведення тим, хто навчається, відповідних знань та вмінь [15, с. 209–211].

У правоохоронній сфері, розглядаючи професійну підготовку, що, як ми вже зазначили, до 2016 року розглядалася як тотожне професійному навчанню поняття, пропонували під такою розуміти нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання покладених на осіб рядового та начальницького складу оперативнo-службових завдань, функцій та обов'язків, а також реалізації наданих їм прав.

На підтвердження цьому І. М. Шопіна зазначає, що «мета професійної підготовки формується зовні системи освіти, обумовлена потребами суспільства та особистості і є «замовленням» на підготовку спеціалістів. До того ж професійна підготовка повинна віддзеркалювати не лише сучасний стан науки, техніки, виробництва, суспільних відносин, але й перспективи їх розвитку. Формування мети професійної підготовки має починатися з визначення вимог практичної діяльності та трансформації їх у педагогічні цілі» [16, с. 148].

Отже, як бачимо, поняття «професійне навчання поліцейських» має подвійну юридичну природу, оскільки поєднує в собі педагогічний підхід та професійні потреби поліцейських.

У статті 72 Закону України «Про Національну поліцію», а саме у ч. 1, визначено, що професійне навчання поліцейських складається з:

- 1) первинної професійної підготовки;
- 2) підготовки у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання;
- 3) післядипломної освіти;
- 4) службової підготовки — системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативнo-службової діяльності.

У частині 2 цієї ж статті зазначено, що порядок, організацію та терміни проведення професійного навчання визначає Міністерство внутрішніх справ України [18].

Слід відзначити, що поліцейські, яких уперше прийнято на службу, проходять первинну професійну підготовку з метою набуття ними спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, у тому числі відповідну спеціальну підготовку щодо зберігання, носіння, застосування і використання вогнепальної зброї. Підготовка у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання — отримання сукупності систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей та інших компетентностей, здобутих у відповідному вищому навчальному закладі у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти. Метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб працівників поліції в особистому професійному зростанні, забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати свої функції. Службова підготовка — система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності [19, с. 270–271].

Як бачимо, професійне навчання поліцейських є безперервним процесом, який починається з проходження первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції або на навчання у вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, і відбувається в межах післядипломної освіти і службової підготовки протягом всієї кар'єри поліцейського.

Як зазначалося вище, порядок, організація та терміни проведення професійного навчання визначаються Міністерством внутрішніх справ України. Наразі питання професійного навчання поліцейських визначені такими відомчими нормативно-правовими актами:

– Положенням про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2016 року № 105;

– Положенням про вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 лютого 2008 року № 62;

– Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 лютого 2008 року № 69;

– Положенням про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2015 року № 1625;

– Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проведений нами аналіз поняття «професійне навчання поліцейських» дає нам право виділити такі його особливості:

1) професійне навчання є процесом передачі знань, умінь та навичок особам, які навчаються; це можуть бути як особи, що проходять первинну професійну підготовку, здобувачі вищої освіти, так і діючі працівники Національної поліції залежно від виду професійного навчання;

2) професійне навчання передбачає вироблення певних здібностей; у нашому випадку — це необхідність оволодіння спеціальними знаннями та необхідність здобуття відповідних умінь та навичок, які необхідні поліцейському для реалізації завдань, покладених на нього відповідно до положень чинного законодавства, а саме: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг щодо допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

3) процес професійного навчання є організованим, оскільки чітко визначений у підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих Міністерством внутрішніх справ України;

4) процес професійного навчання є безперервним, оскільки він не переривається з моменту прийняття в поліцію до моменту звільнення поліцейського;

5) цілеспрямованим, оскільки кожен різновид професійного навчання має свою мету: підготовка висококваліфікованих фахівців для підрозділів Національної поліції України, підвищення їх професійного рівня, задоволення індивідуальних потреб працівників поліції в особистому професійному зростанні, забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах тощо. Загалом можна стверджувати, що для осіб, які проходять первинну професійну підготовку і навчання у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, метою є здобуття спеціальної підготовки поліцейських чи встановлених державою освітніх ступенів, а для поліцейських у межах післядипломної освіти та службової підготовки — це успішне виконання оперативно-службових завдань та подальше просування по службі.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за доцільне поняття «професійне навчання поліцейських» визначити як організований безперервний і цілеспрямований процес передачі особі, яка навчається, знань, умінь і навичок для здобуття спеціальної підготовки поліцейських чи встановлених державою освітніх ступенів, а також їх поглиблення і вдоско-

налення для успішного виконання оперативно-службових завдань та подальшого просування по службі.

Список використаних джерел

1. Організація системи професійного навчання персоналу. *Управління персоналом*. 2003. URL: <http://library.if.ua/book/45/3085.html> (дата звернення 26.12.2017).
2. Ожегов С. І. Тлумачний словник. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-37087.html>. (дата звернення 05.01.2018).
3. Велика радянська енциклопедія URL: <http://vseslova.com.ua/word/%D0%9E%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-73606>. (дат звернення 05.01.2018).
4. Єфремова Т. Ф. Тлумачний словник. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Efremova-term-59489.htm>. (дата звернення 06.01.2018).
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: В ТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями станом на 30.09.2016).
8. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua.Laws/show/322-08> (дата звернення 08.01.2018).
9. Іванова Ю. С. Поняття професійного навчання працівників: теоретико-правовий аналіз. *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 148–155.
10. Щодо професійного навчання: Рекомендації Міжнародної організації праці від 27 червня 1939 року № 57. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_045 (дата звернення: 06.01.2018).
11. Щодо професійного навчання дорослих, включаючи інвалідів: Рекомендації Міжнародної організації праці від 30 червня 1950 року № 88. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_069 (дата звернення: 06.01.2018).
12. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12 січня 2012 року № 4312-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 39. Ст. 462.
13. Про зайнятість населення: Закон України від 05 липня 2012 року №5067-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 24. Ст.243.
14. Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 квітня 2012 року № 318 *Офіційний вісник України*. 2012. № 38. Ст. 1430.
15. Кудрявцев Т. В. Опыт в педагогике и психологии / Педагогическая энциклопедия: В 4 т. / Гл. ред.: И. А. Каиров, Ф. Н. Петров. М.: Сов. энцикл., 1966. Т. 3. 912 с.
16. Шопіна І. М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 192 с.
17. Кісіль З. Р. Професійна підготовка як різновид удосконалення службової діяльності співробітників органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 142–151.
18. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. ст. 379.
19. Закон України «Про Національну поліцію» : науково-практичний коментар / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 408 с.

Мердова Ольга Николаевна,
кандидат юридических наук
(Донецкий юридический институт МВД Украины)

Цуркан Алексей Петрович,
аспирант
(Донецкий юридический институт МВД Украины)

ПОНЯТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИХ

Статья посвящена исследованию понятия «профессиональное обучение полицейских» в современной юридической науке, учитывая отсутствие его нормативного закрепления. В ней на основе семантического анализа лексических единиц, анализа понятия «профессиональное обучение», закрепленного в законодательстве, а также на основе сравнительно-правового исследования методологических разработок ученых предложено авторское определение понятия «профессиональное обучение полицейских».

Ключевые слова: обучение, профессиональное обучение, профессиональная подготовка, профессиональное обучение полицейских.

Merdova Olga Nikolaevna,
Candidate of Law Sciences
(Donetsk Law Institute of MIA of Ukraine)

Tsurcan Alexey Petrovich,
postgraduate
(Donetsk Law Institute of MIA of Ukraine)

CONCEPT AND ESSENCE OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE POLICE

The article is devoted to research the concept of "police training" in modern legal science, the author took into account the lack of regulatory consolidation. It was found out that the basic concept of "professional training" is fixed both on the international and national levels. In turn, despite the fact that the Law of Ukraine "On the national police" uses the term "police training" but doesn't give its definition. The researchers paid attention that till 2016 in the Ministry of Internal Affairs Ukraine, the term "training" was used in the system which had the same components of professional training of the police and, so, these concepts are identical. Analysis of components of professional police training, which includes the primary training, training in higher education with specific conditions of education, postgraduate education and officer training, allowed the authors to identify the features of such vocational training, training as a process transferring knowledge and skills to persons, who are studying; it involves the development of certain abilities; the process of professional training is organizing, sustaining and purposing. In the article, the concept of "training" is based on the semantic analysis of lexical items, enshrined in law, comparative legal studies and methodological developments, scholars proposed the author's definition of "police training".

Key words: training, professional education, professional training, professional education of the police.

Надійшла до редколегії 16.03.2018